

הטבה לחיילים לרגל חג המולד 1940

תעריפי הדואר ככלי להענקת הטבות לאוכלוסיות נבחרות

בשנת 1940 רוכזו בארץ ישראל מאות אלפי חיילים מכל רחבי האימפריה הבריטית, ושלטונות הצבא התמודדו עם הצורך לשמור על המורל שלהם במהלך תקופת ההכשרה והאימונים הקשים. מעטפה השמורה באוסף אלכסנדר מתעדת הטבה מיוחדת שהוענקה לחיילים לקראת חג המולד של שנת 1940.

דואר הצבא הבריטי בארץ ישראל

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה החלה בריטניה לצבור כוחות צבא מכל רחבי האימפריה ולרכז אותם בנקודות בעלות חשיבות אסטרטגית.

במסגרת זו הועברו לארץ ישראל כוחות צבא רבים, כחלק מבניית מערך ההגנה על תעלת סואץ. מחנות צבא חדשים הוקמו בעיקר בחלקה הדרומי של הארץ, והחיילים עסקו רוב הזמן באימונים ובשמירה.

מקור: ויקיפדיה

חיילים מתאמנים במחנה צריפין

דואר הצבא הבריטי בארץ ישראל

מרכיב חשוב בשמירת המורל היה קשר המכתבים הרצוף עם המשפחות שנותרו מעבר לים, ומאמץ רב הושקע בייעול לשיפור מתמיד של שירותי הדואר הצבאי.

בתחילת חודש ינואר 1940 הועברו לארץ ישראל אנשי יחידת הדואר של דיוויזיית הפרשים הראשונה והתיישבו בחיפה, אולם לא הותר להם להתחיל לפעול.

מנהל הדואר המנדטורי של ארץ ישראל סירב לאפשר את פריסת מערך הדואר הצבאי וטען כי מתן שירותי דואר לחיילים במחנות הצבא צריך להתבצע באמצעו בתי הדואר האזרחיים של דואר המנדט.

הוויכוח על חלוקת הסמכויות התנהל במשך מספר שבועות, ורק ב-5 באפריל 1940 הוכרע הוויכוח והתאפשרה פתיחת משרדי דואר צבאי בסרפנד (לימים מחנה צריפין), טול כרם, חיפה, ירושלים וגדרה. בד בבד הוקם גם מערך הצנזורה הצבאית.

דואר הצבא הבריטי בארץ ישראל

משרד הדואר הצבאי שהוקם במחנה סרפנד ריכז אליו את המכתבים ששלחו החיילים מכל חלקי הארץ ואשר נועדו למכותבים בבריטניה ובמצרים. הוא העמיס אותם על הרכבת אשר הובילה אותם להמשך טיפול בקהיר שבמצרים.

משרד הדואר הצבאי שפעל בחיפה ריכז את הטיפול במכתבים אשר נפרקו בנמל מספינות שהגיעו ישירות מבריטניה. מכתבים שנועדו למכותבים ביתר חלקי העולם נמסרו לטיפולו של הדואר המנדטורי האזרחי.

מקור: ויקיפדיה

פריקת שקי הדואר מן הרכבת בתחנה של מחנה סרפנד

תשלום עבור מכתבי חיילים

חיילי הצבא הבריטי, כמו מרבית החיילים בצבאות השונים ברחבי העולם, היו זכאים לשלוח מכתבים ללא צורך בתשלום.

כלל זה היה תקף למשלוח של מכתבים בדואר רגיל, שהועבר ליעדו במכוניות וספינות, אולם עבור משלוח מכתבים בדואר אוויר נדרש השולח לשלם את מחיר המשלוח.

בשלב ראשון הדביקו החיילים על המכתבים בולים של ממשלת המנדט הבריטי בארץ ישראל, אולם החל מחודש יולי שונה הנוהל ובבתי הדואר הצבאיים נמכרו לחיילים בולים בריטיים רגילים.

דרך העברת המכתבים לבריטניה

בחודשים הראשונים של שנת 1940 הקשר בין בריטניה והמזרח התיכון היה מצוין. דברי הדואר הועמסו על ספינות שהפליגו אל מצרים וארץ ישראל ישירות מבריטניה דרך מיצרי גיברלטר, או הוסעו ברכבת דרך צרפת לנמל מרסי ומשם בספינות למזרח התיכון.

מטוסים הובילו מכתבים עבורם שולמה תוספת משלוח בדואר אוויר, והטיסה מבריטניה מעל שטח צרפת אפשרה להעביר מכתב מארץ ישראל לבריטניה בתוך שלושה עד ארבעה ימים.

כל זה השתנה מן היסוד בחודש יוני 1940, בעקבות כיבוש צרפת על ידי גרמניה הנאצית והצטרפות איטליה למלחמה לצד הגרמנים. הנתיבים שעברו דרך צרפת לא היו נגישים עוד, והשליטה האיטלקית במרכז הים התיכון הכבידה מאוד על תעבורת הספינות מגיברלטר למזרח התיכון.

דרך העברת המכתבים לבריטניה

הבריטים נאלצו לשנות את כל מערך ההובלה של דברי הדואר מבריטניה למזרח התיכון. הספינות הפליגו סביב אפריקה והגיעו למצרים דרך הים האדום ותעלת סואץ. מכתבים עבורם שולם תעריף המשלוח בדואר אוויר הובלו בספינות מבריטניה אל מערב אפריקה ומשם בטיסה דרך חרטום שבסודן. זמן המשלוח בדואר אוויר התארך בבת אחת ממספר ימים לארבעה עד שישה שבועות, וההשפעה על מורל החיילים ובני משפחותיהם הייתה קשה מאוד.

על הבריטים היה לחפש נתיב בטוח שיאפשר להעביר דברי דואר במטוסים בין בריטניה ובין ארץ ישראל, נתיב אשר יעקוף את החסימה של מרכז הים התיכון.

נתיב הפרסה

הפתרון להעברת המכתבים בדרך האוויר בוצע על בסיס נתיבי הטיסה שפותחו במהלך שנות העשרים והשלושים על ידי חברת התעופה האזרחית אימפריאל איירווייז (Imperial Airways).

אחד הנתיבים חצה את יבשת אפריקה ממצרים לדרום אפריקה, והנתיב השני נמתח מזרחה לרוחב יבשת אסיה ממצרים ועד סינגפור. צורתו המעוקלת של המסלול השלם מדרום אפריקה ועד לסינגפור היקנו לקו התעופה את הכינוי "נתיב הפרסה" (Horseshoe route).

נתיב הפרסה

במהלך שנות השלושים הוארך הקו מסינגפור מזרחה, ובסיוע חברות תעופה מאוסטרליה וניו זילנד ניתן היה להמשיך ולטוס באופן רצוף דרך אוסטרליה ועד ניו זילנד הרחוקה.

הבריטים החליטו לנצל את הנתיב הזה על מנת להוביל דברי דואר מבריטניה למזרח התיכון סביב כדור הארץ. החל מחודש יולי 1940 הועברו דברי הדואר המוטסים מארץ ישראל אל קהיר, שם הועמסו על מטוסים שהובילו אותם מזרחה עד סינגפור לאורך נתיב הפרסה.

מטוס ימי ממריא מנהר הנילוס בקהיר בדרכו מזרחה בנתיב הפרסה

נתיב הפרסה

בסינגפור הועמסו דברי הדואר על מטוסים ימיים שהובילו אותם דרך הוואי אל ארצות הברית, משם הועברו המכתבים בדרך המהירה ביותר, בספינות או במטוסים, לבריטניה.

נתיב האוקיינוס השקט

העברת המכתבים בדרך זו הייתה יקרה מאוד, ונמשכה זמן רב, אולם הייתה קצרה יותר מאשר הנתיב החלופי שחייב להעביר את המכתבים בדרך האוויר עד לדרום אפריקה ומשם בספינה לבריטניה. נתיב הפרסה נותר בשימוש עד מחצית שנת 1942, כאשר התקדמות הצבא היפני באזור דרום מזרח אסיה קטעה את האפשרות לטוס במסלול זה. העברת המכתבים לרוחב האוקיינוס השקט הופסקה עוד קודם לכן, בחודש דצמבר 1941, וזאת בעקבות המתקפה היפנית על פרל הארבור.

ההטבה לחיילים בארץ ישראל

לקראת חג המולד של שנת 1940 ביקשו שלטונות הצבא לעודד את החיילים הבריטים בארץ ישראל והציעו להם הטבה מיוחדת. לכל חייל הותר לשלוח מכתב אחד למשפחתו בבריטניה אשר יועבר ללא תשלום בדואר אוויר. ניתן היה לשלוח את המכתב בתקופה שבין 1-15 בדצמבר 1940, והצבא הבריטי התחייב להעביר את המכתבים לבריטניה עד חג המולד (25 בדצמבר). המכתבים הועברו באופן מרוכז לקהיר, ומשם הם נשלחו לאורך נתיב הפרסה ונתיב האוקיינוס השקט לבריטניה.

ההטבה לחיילים בארץ ישראל

מעט מאוד מכתבים שרדו מן המשלוח המיוחד הזה, והעותק השמור באוסף אלכסנדר ממחיש את השירות המיוחד שהוענק לחיילים כמתנת חג.

הוא נמסר למשלוח במשרד דואר שדה מספר 123 אשר פעל במחנה סרפנד מאז 5 באפריל 1940.

ההטבה לחיילים בארץ ישראל

ועבר צנזורה צבאית כמתחייב.

שולח המכתב נדרש להוסיף בכתב יד בחזית המעטפה את הנוסח הקבוע המציין כי מדובר בחייל בשירות פעיל (ON ACTIVE SERVICE), וכן הערה המדגישה כי מדובר במכתב הנשלח במסגרת ההטבה המיוחדת שהוענקה לרגל חג המולד (By Christmas Air Mail).

ON ACTIVE SERVICE
By Christmas Air Mail.